1938 · 2026

Patriotisma kopšana skolā: toreiz un tagad

Ed. Jansona brošūra (Tilža, 1938) kā vēstures avots un sarunas sākums patriotisma mēnesī

Avots: 1938. gadā izdotā brošūra

Autors

Ed. Jansons — pedagogs, metodisku darbu autors („Aizrādijumi audzinātājiem”). Autora izdevniecība Tilžā.

Veids

Pedagoģisks apcerējums skolotājiem; iespiests A. Liepiņa spiestuvē Rīgā.

Brīdis

Valsts 20 gadu jubilejas gads, pēc IX Dziesmu svētkiem, kara priekšvakarā.

Apjoms

28 lappuses: problēma, skolas uzdevums un sīki izstrādāts piemiņas vietas projekts.

Laikmets: no apvērsuma līdz jubilejai

1934

15. maijs

Ulmaņa apvērsums; Saeima atlaista, partijas aizliegtas

1935

18. novembris

Atklāj Brīvības pieminekli

1936

11. aprīlis

Ulmanis kļūst arī par Valsts prezidentu

1938

marts–septembris

Anšluss, Sudetu krīze, Minhene

1938

18. novembris

Latvijas valstij 20 gadu

Jansona tēze: skolas galvenais uzdevums

„Patriotisma kopšana ir skolas galvenais uzdevums.”

Ed. Jansons, 1938, 8.–9. lpp.

1 Novērojums

Dziesmu svētku laikā pie Brīvības pieminekļa „tikai retais” sveica — „apbrīnotāju netrūka”.

2 Skaidrojums

Latvietis jūtu izpausmē ir „atturīgs”; atturība šķiet pārvēršamies „vēsumā un vienaldzībā”.

3 Risinājums

„Robi un trūkumi” tēvzemes mīlestībā labojami skolās.

Kā skolai kopt patriotismu: 1938. gada recepte

1

Mācību viela

Visi priekšmeti, īpaši valoda, vēsture, literatūra, dzimtenes mācība, ģeogrāfija.

2

Svinīgie akti

Valsts svētkos runā skolotāji ar „runas dāvanām”, lai „aizrautu un suģestētu klausītājus”.

3

Rīta svētbrīdis

Ikdienā stiprina „kopības jūtas un vienības apziņu”, atgādina par atbildību tautas priekšā.

4

Piemiņas zīme

Autora jaunais priekšlikums: redzams simbols pie katras skolas.

Jaunā ideja: piemineklis pie katras skolas

Ko atzīmēt?

„15. maija pārvērtības”, dienu, kad Ulmanis kļuva par prezidentu, valsts 20 gadu jubileju.

Kas veido?

Paši skolēni ar skolotāju atbalstu — „lai skolēniem sava darba daļa paliktu”.

Kāpēc?

Darbs „stiprām saitēm piesaistīs skolai savus audzēkņus” arī pēc gadu desmitiem.

Pie simbola skolas saime pulcējas

1. **kopīgā dievlūgšanā**
2. **varoņu godināšanā**
3. **tēvzemes uzticības zvērestā**

13. lpp.

Jansona projekts: laukums līdzās skolai

1

Maija birze

Bērzi atgādina „maija notikumus” — 1934. gada 15. maiju — un „gaišu cerību”.

2

Varoņu birstala

Ozoli no brīvības cīņu kauju laukiem; pa ozolam katram novada kritušajam. Skolas dēstiem apmainās.

3

Ziedoklis

No kauju laukā salasītiem akmeņiem; svinīgos brīžos tajā „aizdedzama uguns”.

4

Trīs ozoli

Ulmaņa, Baloža un Kalpaka ozoli ar zemi no viņu dzimtajiem novadiem un Airītēm.

5

Karoga masts

Karogs paceļams „ik rītus” pēc ceremoniāla, „kurā jāpiedalas visiem skolas audzēkņiem”.

Ed. Jansons „Patriotisma kopšana skolā” (1938) — avots un mūsdienas

Trīs ozoli: ticība, cerība, mīlestība

Ticība

Kārlis Ulmanis

„ģeniālais Tautas Vadonis”, kas sludina „pravietisko mācību par vienību”

Cerība

Jānis Balodis

„Baltais Ģenerālis”, kas 1919. gadā atteicās vadīt direktoriju pēc Pagaidu valdības gāšanas

Mīlestība

Oskars Kalpaks

„Lielais Pulkvedis”, kas krita pie Airītēm

„Savai tautai un tēvu zemei jāpieķeras ar reliģiskas aizgrābtības pilnu ticību, cerību un mīlestību..”

22. lpp.

Kā top mīts: autors pats to izskaidro

„..iestādijums, ko jau pašā sākumā apvīs nostāsti, pēc gadu desmitiem un simtiem kļūs par bagātīgu varonības teiksmju avotu un godbijības apdvestu svētvietu..”

24.–25. lpp.

Autora vārdi

- „mītisks iedvesmes spēks”
- „māģiska saite” starp skolu un vēsturiskām vietām
- sirdis „kristīs ar varoņgara ugunīm”
- iebildums: ideja var šķist „bērnišķīga un teatrāla”
- atbilde: jaunatni „aizrauj un saista viss neparastais”

Ko teksts atklāj par autoritāro režīmu

Vadoņa valoda

„mūsu tautas Lielais Audzinātājs”

„ģeniālais Tautas Vadonis Dr. Kārlis Ulmanis”

„ar pravieša tālredzību paustie ideāli”

15. maijs — „Latvijas atdzimšana”

Par ko teksts klusē

- Demokrātija, Satversme, Saeima
- Pilsoņa tiesības un līdzdalība
- Kritiska attieksme pret varu
- Mazākumtautības (Abrenes apriņķis bija etniski jaukts)
- 1934. gada apvērsuma prettiesiskums

1938: patriotisms kā aizsardzība

„..Eiropas sirdī kara demons žvadzina ieročus.”

Var pienākt diena, kad „nelūgtam tuvākam vai tālākam svešniekam iegribas paņemt mūsu zemi”. Tāpēc „līdzās valsts militārās varas stiprināšanai” audzinātājiem jākopj patriotisma jūtas (12. lpp.).

Kas notika tālāk

1939

Molotova–Ribentropa pakts; PSRS bāzes Latvijā

1940

Okupācija bez militāras pretošanās

Ed. Jansons „Patriotisma kopšana skolā” (1938) — avots un mūsdienas

Seši jautājumi avotam

Pierādījumi

Par ko šis avots ir uzticams liecinieks un par ko nav?

Nozīmība

Kāpēc šādu brošūru 1938. gadā izdod Tilžā?

Cēloņi

Kas iekšpolitikā un Eiropā izskaidro teksta toni?

Pārmaiņas

Kas mainījās pēc 1934. gada? Kas pazīstams šodien?

Perspektīvas

Kā tekstu lasītu mazākumtautību skolas skolotājs?

Ētika

Kur beidzas audzināšana un sākas ideoloģiska ietekmēšana?

1938 un 2026: kas kopīgs, kas atšķiras

	1938	2026
Iekārta	Autoritārs režīms	Parlamentāra demokrātija, ES un NATO
Patriotisma kodols	Tēvzemes mīlestība, varoņi, vadonis	Valstiskuma apziņa, pilsoniskā līdzdalība
Metode	Iedvesmot, suģestēt, zvērēt	Izpētīt, apspriest, piedalīties
Skolēns	Iedvesmojamais	Pētnieks ar savu viedokli
Drošība	Kara priekšvakars Eiropā	Karš Ukrainā; valsts aizsardzības mācība
Rituāli	Cepures nocelšana, ziedokļa uguns, ikrīta karogs	Svecītes, lentītes, lāpu gājieni, 18. novembris

Ed. Jansons „Patriotisma kopšana skolā" (1938) — avots un mūsdienas

Novembris skolā: četras idejas ar Jansona tekstu

1 Jansona eksperiments

15 minūtes vērot, ko cilvēki dara pie tuvākā brīvības cīņu pieminekļa. Vai cieņa ir redzama?

2 Mūsu skolas piemiņas zīme

Uzzīmēt Jansona laukuma plānu, tad savu. Kuriem trim cilvēkiem ozolus stādītu mēs?

3 Pieminekļa biogrāfija

Vietējā pieminekļa liktenis: celts, nopostīts, atjaunots. Avoti: latvijaspieminekli.lv, periodika.lv.

4 Scenārija revīzija

Kas mūsu 18. novembra pasākumā ir no 1938. gada tradīcijas, kas jauns, ko mainītu?

Diskusijai

1. **Vai var būt patriots un kritizēt savas valsts vadītājus? Ko atbildētu Jansons?**

2. **Vai dzīvam valsts vadītājam drīkst stādīt ozolu pie skolas?**

3. **Jansons pieļauj, ka viņa ideja ir „teatrāla”. Kuri mūsu rituāli ir patiesi, kuri — teatrāli?**